

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

λη τεχνίτρα τοῦ ἑαυτοῦ της.

Ἡ ψυχὴ της δὲν ἤξερε παρά μονάχα ν' ἀγαπᾷ. Δὲν ἤξερε παρά νὰ συγχωρεῖ. Δὲν ζητοῦσε τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ της οὔτε τὸ ἐλάχιστο. Λυτρωμένη ἀπ' ὅλα δὲν εἶχε «καμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε», ὅπως συχνὰ μοῦ τὸ ἔλεγε ἡ Ἰδία. Ἐκανε πάντα κείνο ποῦ τῆς πρόσταζε ἡ ἀγνή ψυχὴ της, τὸ καλὸ καὶ τὸ εὐγενικὸ, ἀδιαφορῶντας γιὰ τ' ἀνθρώπινα καὶ ξεπερνώντας τὰ συμβατικά. Ἀγαποῦσε ὅλους καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὸν Ἄγγελο, τὸν σύζυγό της, στημένο σὲ βᾶθρο θεϊκό. Πίστευε βαθιὰ πὼς στὸν κάθε ἄνθρωπο καὶ στὸν τελευταῖο, ὑπάρχει πάντα «Κάτι Καλὸ». Ἦταν τὰ στερνὰ λόγια ποῦ μοῦ εἶπε σὰν μ' ἀποχαιρετοῦσε, πᾶνε λίγες μέρες, προτοῦ φύγει γιὰ τοὺς Δελφούς, ὅπου ἔμεινε γιὰ πάντα, ὅπως τὸ ποθοῦσε.

Στὸ μεγάλο πνευματικὸ ξεκίνημα τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ μὲ τὶς Δελφικὲς Γιορτές—ξεκίνημα ποῦ ἀκόμη δὲν πῆρε τὴ θέση ποῦ τοῦ ταιριάζει στὶς βαθύτερες του ἔννοιες ὅπως τὶς ἐξαγγέλλει ὁ Μεγάλος μας Ποιητὴς στὰ κηρύγματά του—ἡ Εὔα Σικελιανοῦ στάθηκε συμπαραστάτης καὶ μοναδικὴ βοηθός του. Βέβαιο εἶναι πὼς δίχως Ἐκείνη δὲν θὰ μπορούσε ὁ Ποιητὴς νὰ πραγματοποιήσει τ' ὄραμά του. Δουλεύοντας καὶ οἱ δυὸ μαζὶ καὶ καθένας στὴ μεριά του χρόνια προτιήτερα γιὰ τὴ μεγάλη τους δημιουργία, πρόσφεραν τὸν πνευμα-

τικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ἐκείνον ὄργασμό ποῦ σημείωσε σταθμὸ στὴ νεοελληνικὴ τέχνη, ἀνοιξε καινούριους δρόμους στὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ, ἐπηρέασε ὅπωςδήποτε κάθε πνευματικὸ Ἕλληνα ἐργάτη καὶ εἶχε μοναδικὴ διεθνῆ ἀπήχηση.

Λυπᾶμαι ἀληθινὰ ποῦ μόνο τόσα λίγα λόγια μπορῶ μέσα στὴν ἀρρώστεια μου νὰ σημειώσω γιὰ τὴ δημιουργικὴ μορφή τῆς Εὔας Σικελιανοῦ, τῆς Γυναίκας ποῦ τριάντα χρόνια στάθηκε σύμβολο ἀπαράμιλλο στὴ ζωὴ μου ὀλόκληρη. Ἀδυνατῶ νὰ μιλήσω γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο της, ποῦ μποροῦν ν' ἀπασχολήσουν τόμο ὀλόκληρο, τοὺς ἀγῶνες της γιὰ νὰ ἐδραιωθοῦν οἱ Δελφικὲς Γιορτές, τὴν ἀγάπη της τὴν Ἱερὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴ δημιουργικὴ της συμβολὴ τὴν ἀνεκτίμητη στὸ σκηρικὸ ἀνέβασμα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τὶς βαθεῖες μουσικὲς της γνώσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παρασημαντικὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ ἴσαμε τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ. Ἐπρεπε νὰ σκύψω εὐλαβικὰ τὸ κεφάλι καὶ νὰ σωπάσω ὅπως συνήθιζε νὰ σωπαίνει καὶ Κείνη. Μὰ ἡ ἀγάπη μου γι' αὐτὴν καὶ ὁ θαυμασμός μου δὲν μ' ἀφῆσαν ν' ἀντισταθῶ, στὴν εὐγενικιὰ πρόσκληση τῆς «Νέας Ἐστίας», νὰ μῆ καὶ τ' ὄνομά μου ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ ποῦ τιμοῦν τὴ Μνήμη Της.

Ἄς μοῦ τὸ συγχωρήσει.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

Παράδειγμα μοναδικῆς εὐθανασίας εἶναι τὸ τέλος τῆς Εὔας Σικελιανοῦ. Ἐκεῖ, στὸ Δελφικὸ Ἱερό, στὸ ὁποῖο ἀφιερώθηκε σὰν ἀληθινὴ ἱέρεια ἑνὸς ἰδανικοῦ, τὴν ἐτόξευσε μὲ τὰ πύρινα βέλη του ὁ ἑλληνικώτερος ἀρχαῖος θεός, ὁ Ἀπόλλων, γιὰ νὰ τῆς ἐξασφαλίσει τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἔνθεου πόθου της νὰ πεθάνει στὴν Ἑλλάδα.

Εὔα Πάλμερ — εἶναι μὲ τὸ ἀμερικανικὸ οἰκογενειακὸ ὄνομά της. Ἀπὸ τὸν κοινωνιολόγο πατέρα της κληρονόμησε τὸ χάρισμα νὰ ὀργανώνει τὴ σκέψη της—κι' ἀπὸ τὴ γενιά τῆς μητέρας της, ποῦ εἶχε τὴν κλίση πρὸς τὴ μουσικὴ, κράτησε ὅλο τὸ ὑπερβατικὸ στοιχεῖο. Μαζὶ καὶ τὰ δυὸ, νοῦς καὶ καρδιά, τῆς πρόσφεραν τὴ δύναμη νὰ γίνεται ἀπόστολος ἑνὸς πνεύματος ἀνακαινιστικοῦ καὶ ἀναγεννητικοῦ.

Ἐγεννήθη βέβαια μεγάλος ποιητὴς ὁ Ἄγγελος Σικελιανός. Ἀλλὰ δίπλα του, ἀπὸ τὸ 1906, ποῦ τὸν παντρεύτηκε, στάθηκε ἡ ἐμπνευσμένη συμπαραστάτης καὶ ἐμψυχώτρια καὶ θέρμανε τὴν ποιητικὴν ἐνόρασή του ὅσο καμιὰ ἄλλη δύναμη στὸν κόσμο, ἐκτός πάντοτε ἀπὸ ἐκείνη τὴν πη-

γαία πνοή ποῦ διέθετε τόσο προνομιακὰ ἐκείνος. Ἡ σύλληψη τῆς Δελφικῆς Ἰδέας εἶναι ἀδιάσπαστο ὄραμα καὶ τῶν δύο, ὅπως ἀξεχώριστη εἶναι πάντα ἡ ἀρχικὴ θεωρία ἀπὸ τὴν πράξη ποῦ τὴ στεφανώνει.

Ἡ Εὔα Σικελιανοῦ σὲ ὅλη της τὴ ζωὴ ἔκανε μοῖρα της τὴν ὑπερβολὴ ἑνὸς ταυτόσημου γι' αὐτὴ. Τοῦ ταυτόσημου τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Σικελιανοῦ. Στὴν πρώτη, σὰν σὲ ἐνιαία μυθικὴ καὶ ἱστορικὴν ἐνότητα—καὶ στὸν δεύτερο, σὰν σὲ πνευματικὴ προσωπικότητα, πρόσφερε ἡ εὐγενικὴ ὑπαρξὴ της τὴ φλόγα ἑνὸς ἱεροῦ πάθους, καὶ τοὺς ἔγινε πιστὴ καὶ ἀφοσιωμένη λάτρης.

Ἀναγκαστικά, στὴ σύντομη αὐτὴ νεκρολογία, θὰ περιοριστοῦμε κυριώτατα στὴν ἔξαρση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Εὔα Σικελιανοῦ ἐνστερνίστηκε τὸ Δελφικὸ κήρυγμα τοῦ συζύγου της, τὸ ἔφερε στὴν κορύφωση τῶν Δελφικῶν Ἑορτῶν τοῦ 1927 καὶ 1930 καὶ βοήθησε στὸ νὰ δοθεῖ στὴν προσπάθεια αὐτὴ παγκόσμιο περιεχόμενο καὶ

νά θεωρηθεῖ σὰν ἓνα πνευματικὸ γεγονὸς μὲ κέντρο τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ διέθεσε ὀλόκληρη τὴν τεράστια περιουσία της κι' ἔμεινε φτωγὴ ἀπὸ ὑλικά ἀγαθά.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ τῆς Εὔας Σικελιανοῦ στὶς Δελφικὲς ἐορτὲς εἶναι ὅτι ἀνύψωσε τὸν χορὸ τοῦ ἀρχαίου δράματος, στὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτης» καὶ στὶς «Ἰκέτιδες» ποὺ παραστάθηκαν τότε, σὲ πρωταγωνιστοῦντα παράγοντα τῆς τραγωδίας. Ἀκόμα, μὲ βάση τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀπὸ ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ ἀγγειογραφίες, θέλησε νὰ βγάλει συμπεράσματα γιὰ τὸν συντονισμό στὴ δράση τοῦ πολυπρόσωπου χοροῦ. Μὲ ἐπινόηση συνέδεσε τὶς κινήσεις καὶ τὴν ὄρχηση μὲ τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ δράματος. Θαυμάστὰ, ἐπίσης, ἐσχέδιασε ἡ ἴδια καὶ ὕφανε ἀμφιέσεις χοροῦ καὶ τὶς ἐποίκιλε μὲ κεντήματα κατὰ τὸν ἀρχαῖο τρόπο. Σὲ ἄρθρο τῆς δημοσιευμένο στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1931 μὲ τὸν τίτλο «Ἡ μουσικὴ στὸ ἀρχαῖο δράμα» σημειώνει: «Πρῶτη φορά, ὑποθέτω, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἓνας τραγικὸς χορὸς διηθῆνε τὸν ἑαυτοῦ μὲ ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία. Καὶ μ' ὄλο πὺ ἔσερνε ἀπὸ πίσω του τὸ ἀφόρητο βάρος τῆς ὄρχηστρας, ποὺ ἐμπόδιζε τὴν ἐλευθερία του, ὁ χορὸς μου ἐνίκησε καὶ προχώρησε ἐνωμένος, αὐτόβουλος, ἀπλός».

Στὰ 1921 τύπωσε σὲ χωριστὸ βιβλίο τὶς «Τρεῖς Διαλέξεις» τῆς. Περιέχουν τρία μελετήματά της: «Ἡ μόδα στὴν Ἑλλάδα», «Τὸ μαγαζί», «Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ». Τὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ διακρίνεται γιὰ τὴν ἀντίσταση σὲ κάθε διαβατικὴ ἀλλαγὴ καὶ τυφλὴ μίμηση, εἶναι κήρυγμα γιὰ τὴν κομψότητα ἀπὸ ψυχικὴ ἀπαίτηση κι' ἀκόμα γιὰ τὴν προσήλωσιν στὴν παράδοσή μας: «Ὁ πραγματικὸς λοιπὸν ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδας, ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν καταστρέψει, εἶναι ἡ μόδα—αὐτὴ εἶναι ποὺ κάθε Ἕλληνα, ποὺ εἶναι εὐχαριστημένος νὰ εἶναι Ἕλληνα, πρέπει νὰ ξεριζώσῃ ἀπὸ τὴν καρδιά του. Ἡ μόδα εἶναι γιὰ τὸν Ἕλληνα αὐτὸ ποὺ τοῦ ἀφαιρεῖ τὸ προνόμιο, ποὺ ἔχει, νὰ συγκοινωνεῖ μὲ τὴν αἰωνιότητα, εἶναι γιὰ τὸν δικό του χαρακτήρα ἢ ἀντιλογία, εἶναι ὁ πειρασμός, εἶναι ὁ διάβολος».

Στὸ δεύτερο, «Τὸ μαγαζί», μιλάει γιὰ τὸν γενικώτερο ἀντίτυπο τοῦ ἐργατικοῦ προβλήματος, γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας, γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἐργάτη, καὶ θίγει λογικὰ ζητήματα, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ συνδέει τὸν ἐργάτη μὲ τὶς πλαστικὲς τέχνες.

Τὸ τρίτο, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ», εἶναι καὶ τὸ βαθύτερο. Εἶναι σημαντικὰ ὅσα γράφει γιὰ τὰ σκόρπια στοιχεῖα τοῦ χωριάτικου χοροῦ, θέλοντας νὰ τὰ συνδέσει μὲ ἀρχαιοελληνικά δεδομένα, καθὼς διαπιστώνει πὺς οἱ χορευτικοὶ μας ρυθμοὶ εἶναι ἀγνωστοὶ στὴν εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ. Ἐξετάζει μὲ πολλὴ διείσδυση τὴ ρυθμικὴ ὁρμὴ τοῦ νεοελλη-

νικοῦ χωριάτικου χοροῦ κι' ἀκόμα τὶς περίπλοκες κινήσεις ποὺ αὐτὸς προϋποθέτει, θέλοντας νὰ συνδέσει τὴ μουσικὴ μὲ τὴ γυμναστικὴ. Κι' ὅπως μὲ κινήσεις οἱ ἀρχαῖοι ἐκφράζανε ὀλόκληρες ὑποθέσεις στὴν τραγωδίαν καὶ στὴν κωμωδίαν ἀπὸ τὴ θρησκείαν καὶ τὴ μυθολογίαν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀνατρέχει εἰδικὰ γιὰ τὸν νεοελληνικὸ χορὸ στὴν ποικιλίαν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, τὰ ὅποια τὸν συνοδεύουν, γιὰ νὰ διαπιστώσει ὅτι στὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσικὴ εἶναι ἐνωμένα, καθὼς στὸ χορὸ συνδέονται ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ. Κι' ὅλα αὐτὰ, γιὰ ν' ἀναχθεῖ στὸν ἀρχαῖο κανόνα—μὲ τὸν ὅποιο ἀρχίζει τὴ μελέτη τῆς—ποὺ ὀρίζει ὅτι στὸν χορὸ διδάσκονται ἡ γυμναστικὴ, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις.

Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη παρατήρησις τῆς Εὔας Σικελιανοῦ: ἀφοῦ ἐξετάζει ἐπίμονα κάποια συναφῆ ζητήματα, φτάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἀγγεῖα τοῦ βου αἰῶνα μᾶς παρέχουν τὴ βάση γιὰ μιὰ νέα γυμναστικὴ, καθαρὰ ἑλληνικὴ, ποὺ θάχει τὴν ὀλωσδιόλου καινούργιαν ἀποψη—σύμφωνα μὲ παράδειγμα ἑνὸς ἀνάγλυφου πολεμιστῆ, τοῦ Ἐθνικοῦ μας Μουσείου—ὅτι θὰ κινεῖται ἡ σπονδυλικὴ στήλη, πρᾶγμα ποὺ ἔως τώρα δὲν γίνεται σὲ κανένα σύστημα γυμναστικῆς ἢ χοροῦ.

Αὐτὰ—ὅπως καὶ τὸ γεγονὸς ποὺ παραδέχεται, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἀρχαῖοι χοροὶ ἐπικρατοῦν σήμερα στὴν ὕπαιθρον, κι' ἀκόμη ὅτι ὁ χωριάτικος χορὸς εἶναι ἀντρίκια κι' ὄχι γυναικεῖα ἐκδήλωσις κλπ.—μπορεῖ κανένας νὰ τὰ συζητήσῃ ἢ κι' ἐνδεχόμενον νὰ διαφωνήσῃ κάποτε. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ σταθεῖ μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ πρὸς ὅ,τι διατυπώνει ἡ Γυναίκα αὐτὴ, ποὺ κάθε ἀναζήτησὴ τῆς τὴν ἐναποθέτει πάντοτε στὸ συνεχὲς βίωμα τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως.

Ἀξιοσημείωτα εἶναι ὅσα ἔγραψε ἡ Εὔα Σικελιανοῦ γιὰ τὴ βεβαιότητά της ὅτι ἡ Βυζαντινὴ παρασημαντικὴ εἶναι ἑλληνικὴ μουσικὴ. Ὁ ἀνατρέξω πρῶτα σ' ἓνα ἄρθρο τῆς «Ἀρχαῖο δράμα καὶ μουσικὴ» στὸ «Ἐλεύθ. Βῆμα» τῆς 24ης Ὀκτωβρ. 1931, ὅπου μᾶς ἐξιμολογεῖται γιὰ τὸ ξεκίνημά της στὸ σημεῖο τοῦτο: «Ἐπειὶ ἀπὸ τὴν παιδικὴ μου ζωὴ σ' ἓνα σπίτι ποὺ ἡ μητέρα μου ἦταν μουσικός, ὁ ἀδελφός μου μουσικός, καὶ ποὺ ὅλοι οἱ τότε ἐξέχοντες μουσικοὶ συγκεντρωνόντανε καὶ παίζανε, ὥστε ἡ μουσικὴ μου φαινότανε τότε τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦμα τῆς ζωῆς, μιὰ μέρα στὸ Παρίσι ἀκουσα ἓνα βυζαντινὸ τροπάρι ποὺ τραγούδησε ἡ Πηνελόπη Σικελιανοῦ, καὶ ἡ συγκίνησή μου ὑπῆρξε τέτοια ποὺ ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ γιὰ πάντα ἔσβυσε μέσα μου ὅ,τι εἶχα ποτὲ γνωρίσει ἔως τότε, κι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπειδὴ κατάλαβα σὲ μιὰν ἐντελῶς ἐσωτερικὴ φώτιση ὅτι τὸ δικό της τραγούδι ἦταν σύγχρονα κοσμικὸ κι' ἑλληνικόν. Ὅπως κάθε γνήσια δημιουργία ἑλληνικῆ. Κι'

ἔκτοτε ἂν ἐφαινόμουν τόσα χρόνια φανατική θιασῶτις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἦταν ἐπειδὴ αὐτὴ περιέχει μιά μέθοδο ποὺ δὲν δεσμεύει τὸν συνθέτη, αὐτὸν ποὺ γυρεύει ἀκριβῶς τὴν κοσμικὴ σύγχρονα καὶ ἑλληνικὴ βάση, δίνοντάς του τὴν ἀπέραντη ποικιλία ἤχων καὶ ρυθμῶν, καὶ τοποθετώντας πρὸ παντός τὸν νόμο ὅτι ἡ μελωδία εἶναι τὸ ἀρσενικὸ στοιχεῖο καὶ ἡ ἁρμονία τὸ θηλυκὸ στοιχεῖο. Ξεχωρίζει μέσα μου πάντα ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, με τὸν παμμέγιστο θησαυρὸ τῆς ἀπὸ τῆς βυζαντινῆ θεωρίας τῆς μουσικῆς ποὺ ἀποτελεῖ γιὰ μένα μία, μεταξύ ἄλλων, ἀρχή, ὁδηγώντας πρὸς αὐτὴ τὴ σύγχρονως κοσμικὴ καὶ ἑλληνικὴ σύνθεση, ποὺ ταιριάζει καὶ μόνο με ἔνα δράμα τοῦ Αἰσχύλου».

Στὸ βιβλίο τῆς «Τρεῖς Διαλέξεις» εἶναι ἀπλωμένες οἱ τέτοιες σκέψεις τῆς με πολλὴ σαφήνεια. Ἐξαίρετα πρῶτα ἐξηγεῖ γιατί τὰ ἀρχαῖα μουσικά κείμενα εἶναι λίγα καὶ δὲν μοιάζουν ἀπὸ πρῶτη ματιὰ με τὴ Βυζαντινὴ παρασημαντικὴ, παραλληλίζοντας αὐτὸ με τὸ ὅτι, ἂν καὶ μεγάλοι μαθηματικοὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, δὲν βρῆκαν εὐκόλο γραπτὸ σύστημα γιὰ τοὺς ἀριθμούς ἀλλὰ τοὺς ἔγραφαν με τὸ χονδροειδές σύστημα τοῦ Ἀλφαβήτου, κι' ἔτσι ἔφτασαν στὸ σημεῖο νάχουν γιὰ τὴ μουσικὴ τους 1620 σημεῖα. Τὸ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ βρῆκαν καλύτερη μέθοδο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους γιὰ νὰ γράφουν τὴ μουσικὴ τους, αὐτὸ δὲν ἀποδείχνει ὅτι δὲν εἶναι ἀρχαῖα ἡ μουσικὴ τους αὐτὴ. Τὴ Βυζαντινὴ παρασημαντικὴ τὴ θεωρεῖ εὐρύτερη κι' ἐκφραστικώτερη ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ βάση τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς.

Ἄξιοπαρατήρητη εἶναι ἡ σειρά τῶν

συλλογισμῶν τῆς Εὔας Σικελιανοῦ γιὰ ν' ἀποδείξει τὴν ἀρχαιότητα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Ὡς πρῶτο λόγο θεωρεῖ τὴ συγκατάνευση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας στὸ «νὰ γράφουν χριστιανικὰ λόγια στὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ μέλη καὶ στὰ λαϊκὰ τραγούδια». Ὡς δεῦτερο «τὴν ταυτότητα τῆς παραδόσεως παντοῦ, ὅπου ὑπάρχει Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία». Τρίτος λόγος εἶναι ὅτι «ὅποιος ξέρεي τὴ Βυζαντινὴ μουσικὴ,

καταλαβαίνει με εὐκολία ὅσα ἔγραψε ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι περὶ μουσικῆς, ἐνῶ ὅποιος δὲν τὴν ξέρει τὰ βρίσκει ἀκατανόητα». Τέταρτος εἶναι ὅτι «οἱ μαθηματικοὶ ὑπολογισμοὶ τοῦ Πυθαγόρα ταιριάζουν με τὴ μαθηματικὴ βάση τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς».

Δὲν πρέπει νὰ ξεχάσω ν' ἀναφέρω ὅτι ἡ Εὔα Σικελιανοῦ ἀνέλαβε τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν κατασκευὴ ἐνός μουσικοῦ ὄργάνου, ποὺ θὰ εἶχε ὄλα τὰ διαστήματα ποὺ ἀπαιτοῦν οἱ ὀκτῶ ἤχοι.

Στὰ μελετήματά της αὐτὰ παντοῦ εἶναι διάχυτη ἡ ἀγάπη της

πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πλημμυρίζει τὸ κείμενό της ἀπὸ συγκινητικὰς ἐκφράσεις σὰν αὐτὴ: «Κολακεύομαι με τὴν ἰδέα ὅτι εἶμαι κι' ἐγὼ Ἑλληνίδα».

Στὰ 1943 ἔγραψε ἡ Εὔα Σικελιανοῦ καὶ δημοσίευσε στὴν ἀγγλικὴ σὲ περιοδικὸ τοῦ Σικάγου ἐκτεταμένη μελέτη με τὸν τίτλο «Ὁ ποιητὴς Ἀγγελος Σικελιανός». Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀναδημοσιεύθηκε σ' ἑλληνικὴ μετάφραση στὴ «Νέα Ἔστια», 1945, τεύχος 443, σελίδες 1069—1077. Εἶναι μιά ἀπὸ τίς βασικὰ μελέτες γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο

ΕΥΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

καὶ τὴν ὅλη προσωπικότητα τοῦ Σικελιανοῦ.

Μᾶς δίνει μὲ μιά μέθοδο ἐντελῶς δική της τὴν ἐξήγηση τῶν ἀπαρχῶν τοῦ Σικελιανοῦ. Ἀναζητάει στὴ μελέτη αὐτὴ συνεχῶς καὶ θέλει νὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὴν οὐσία τῆς ποιήσεως τοῦ Σικελιανοῦ, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συνθέτονταν τὰ ποιήματά του, τὴν ἐσωτερικὴ ὕψη καὶ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία ποὺ ἀκολούθησε ἡ δημιουργία του. Ὅσο ἀλλόκοτη κι' ἂν φανεῖ σὲ κάποιους ἡ ἐρμηνεία τῆς αὐτῆς ἐδῶ πού παραθέτουμε, ὅμως πόσο ταιριάζει στὴν ὑπερβολὴ ἔστω, ποὺ γινόταν τόσο φυσικὴ, ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὸν Σικελιανό: «Ἐχοντας ὁ Σικελιανὸς μέσα του ἕνα ποίημα, ἔμοιαζε σὰ νὰ βάραινε σωματικά, κι' ἔπειτα, μιά καὶ τῷ γραψε, ξανάβρισκε τὴ φυσικὴ του ἀλαφράδα». Καὶ παρακάτω: «Ἡ ἀναζητήσή του ἦταν ἡ Μητέρα-Ἰδέα. Μόνο σὰν ἀπόρροια τοῦ αἰώνιου Κοσμικοῦ Λόγου. Μόνο σὰν ἔμπνευση συλλογισμῶν καὶ πράξεων ἀμεσα ρυθμικῶν καὶ παγκόσμιων...». Πιὸ κάτω ἀκόμα στὴ μελέτη αὐτὴ κάνει κάποιαν ἄλλη ἀνίχνευση. Ἀφοῦ πρῶτα περνᾶ ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ κόσμο, ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ συνιστοῦν τὸν κορμὸ τῆς ποιήσεως τοῦ Σικελιανοῦ, θέλει νὰ ψηλαφήσει, νομίζεις, τὴ φιλοσοφικὴ θεμελιώσή του. Ἔτσι ὑπογραμμίζει: «Ὁ Σικελιανὸς στηρίχθηκε στοὺς προσωκρατικούς φιλοσόφους καὶ βρίσκει σ' αὐτοὺς ἕνα ὕψηλὸ πνεῦμα ἀνδρείας. Γιατί γι' αὐτοὺς γνώση, αἴσθημα καὶ δύναμη ἀποτελοῦν ἕνα ἀπλὸ σύνολο καὶ προχωροῦν πρὸς ὅ,τι εἶναι ἐνέργεια, ἐποπτειακὴ ἐνέργεια, πάνω ἀπ' ὅλες τὶς κατηγορίες ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴν πράξη τῆς ἐποχῆς τους. Ὁ μεταφυσικὸς δὲν πνίγει τὸν ποιητῆ, οὔτε ὁ ποιητῆς τὸν φυσικὸ. Φύση, φαινόμενο καὶ νοούμενο εἶναι γι' αὐτοὺς ἀρρηκτὰ ἐνωμένα στὸν ρυθμὸ καὶ στὸν παγκόσμιον Λόγον. Ὁ στοχασμὸς τους ἤρεμα περνᾶ ἀνάμεσα ἀπὸ μιά λιτὴ κι' ἀρρενωπὴ διαλεκτικὴ, πότε στὸ χῶρον τῆς θεωρίας, πότε στὸ στίβον τοῦ ἀμεσσοῦ ἀθλοῦ...».

Ἀνατρέχοντας στὰ σχετικὰ δημοσιεύματα τοῦ ποιητῆ, σὲ χωριστὰ ἐκδόσεις ἢ σὲ ἄρθρα του, ἐξηγεῖ τὴ Δελφικὴ Ἰδέα. Σὺγχρονα ταξινομεῖ ἕνα ὕλικό, ποὺ ἐκεῖνος ἔγραψε τόσο πλούσια γύρω ἀπὸ τὸν δραματισμὸ του αὐτὸ — ὁ ὁποῖος ἀνήκε ἀναδόσπαστα καὶ στοὺς δύο.

Τὸ μελέτημά της αὐτὸ ἔχει ὡς τίτλο τὸ ὄνομα τοῦ Σικελιανοῦ. Ὅμως εἶναι ἀξιοσπούδαστο τὸ πῶς ἔκλεισε σ' αὐτὸ ὅλη τὴν πίστη της ὄχι μόνον πρὸς τὸν Σικελιανό, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴ παράδοση. Γιατί, ὅπως εἶπαμε, ταυτόσημες ὑπῆρξαν οἱ δύο αὐτὲς ἔννοιες στὴ συνείδηση τῆς Εὔας Σικελιανοῦ.

Στὸ ἴδιο μελέτημά της μιλάει γιὰ κάθε ἄρθρο τοῦ «πιστεύω» της. Γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς τραγωδίας καὶ πάλι, γιὰ

τὴν ἀρχαία ἀγωνιστικὴ, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ τὴ λαϊκὴ μουσικὴ, γιὰ τὴ δημοτικὴ ποίηση, γιὰ τὸν ἑλληνικὸ χορὸ, γιὰ τὴ λαϊκὴ χειροτεχνία, καὶ γενικὰ γιὰ μιὰν αὐθόρμητην «ἱεραρχικὴ» — ὅπως τὴν ὀνομάζει — ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς, ὅπου «ἡ Ἀγωγή στὴν πλατύτερὴ τῆς ἔννοια ἀποτελεῖ τὴ βάση καὶ τὴν κορυφὴ τοῦ ζωντανοῦ κοινωνικοῦ τριγώνου, τοῦ ὁποῖου οἱ ἄλλες δύο πλευρὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὴ Δικαιοσύνη καὶ τὴν Οἰκονομία κάθε λαοῦ».

Μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε γιὰ κάθε ἀποψὴ τῆς στὰ ποικιλώτατα αὐτὰ θέματα ὅτι εἶναι ἐντελῶς προσωπικὴ, δική της, καὶ νὰ ἐπαναλάβουμε ἀπὸ τὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτης» τοῦ Αἰσχύλου, ποὺ τόσο τὴν εἶχε συγκλονίσει, τὶς λέξεις αὐτῆς: «ἐν γνώμα τὸδ' ἐβάστασε καὶ γλώσσα διεμυθολόγησεν» (894 - 895).

Ὁλόκληρη τὴν ἔθνικὴ μας εὐγνωμοσύνη ἀξίζει ἡ Εὔα Σικελιανοῦ γιὰ τὴν ἀνυπολόγιστη πνοή, μὲ τὴν ὁποία ζωογόνησε τὸ ἔργο καὶ τὴν ὑπόσταση τοῦ μεγάλου ποιητῆ μας. Μέσα στοὺς στίχους τοῦ «Ἀλαφροῖσκιωτου» καὶ τῶν «Ραψωδιῶν τοῦ Ἰόνιου» μᾶς τὴν παρουσιάζει μὲ τόση εὐλάβεια ὁ Σικελιανός. Τέτοια ποιήματα ἀναφέρω τὴ «Χρυσόφρυδη», τὸ «Γιαλὸ μὲ τὰ γελάδια», τὸ «Διάβα τοῦ ἐλαιῶνα», τὸ «Δεῖπνο», ἀκόμα καὶ κάποια σημεῖα ἀπὸ τὴ «Συνείδηση τῆς Γυναίκας» τοῦ «Προλόγου στὴ Ζωή». Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ «Διάβα τοῦ ἐλαιῶνα» ζωγραφίζουν παραστατικὰ τὴν ὑμνητικὴ καὶ συμβολικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ, ποὺ τοῦ ἐνέπνεε ἐκεῖνη:

...Πρώτη τὴ σιωπὴν ἔκοψε, πρώτη, ὡς ὕταν
κόβεις ψομί κριθάρινον στὴ μέση, ἀπὰ στὸ
[γόννα,
καὶ ἡ εὐωδιά του ξεχειλάει ἀγγίζοντας τὰ
[φρένα...
...Καὶ τὰ μαλλιὰ τὴ σκέπαζαν ἂν τᾶριχνε
[ὡς στὰ πόδια,
μὰ πάντα διαφαινότανε τὸ μέτωπο ὡς φεγ-
[γᾶρι
ποῦ φέγγει θεῖον ὅλημερίς, κι' ἥς ἀνεβαίνει
[ὁ ἥλιος...

Τοὺς πιὸ ἀνθρώπινους, τοὺς πιὸ φυσικοὺς τόνους ἐκόμισε στὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ ἡ ἀνεκτίμητη ἐκεῖνη Σύντροφός του. Τοῦ ἀποκάλυψε μὲ συνέχεια τὸ βαθύ μυστικὸ μιᾶς συνειδήσεως τόσο εὐαίσθητης, τόσο παλλόμενης, κι' ἀκόμα τὸν ἐδίδαξε — κι' ἐδίδαξε κι' ἐμᾶς — ἕως ποῦ φτάνει τὸ σφοδρὸ φίλτρο, ἡ ἀδιάλειπτη ἀγάπη, ἡ ὁποία «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς».

Ἡ μοῖρα τὸ θέλησε ὥστε νὰ μὴν ἰδεῖ νεκρὸ τὸν ποιητῆ. Ὅμως γι' αὐτὴ ποτέ

δέν πέθανε εκείνος. "Έως τήν τελευταία της στιγμή πίστευε πώς ήταν παρουσία διαρκής ή πολύθεη σκέψη του, γιατί τή θεωρούσε καμωμένη από τήν πιο άφθαρτην ούσία.

Στό περίδοξο εκείνο Δελφικό τοπίο του πολυύμνητου Παρνασσού αναπαύεται τόσο ήρεμα τό σεπτό σκηνώμά της. Όμως

ή ψυχή της, άόρατη, θά περιπολεί πάντα έπάνω από τήν πηγή τής Κασταλίας κι' από τίς Φαιδριάδες Πέτρες, μαζί μέ τήν ψυχή του "Αγγελου Σικελιανού, και θά μάς μεταδίνουν και οι δυό αίσιο τόν άπελπισμένον εκείνο χρησμό, σημαίνοντάς μας ότι «δέν απέσβετο τό λάλον ύδωρ» τής αιώνας Έλλάδας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

